

Batóg, Włodzimierz

"Droga renegata" : kariera i poglądy Earla Browdera, sekretarza generalnego Komunistycznej Partii Stanów Zjednoczonych, 1930-1945

Dzieje Najnowsze 33/4, 37-56

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Włodzimierz Batóg
Kielce

„Droga renegata”. Kariera i poglądy Earla Browdera, sekretarza generalnego Komunistycznej Partii Stanów Zjednoczonych, 1930-1945

„Renegaci są na śmietniku historii, a nie w szeregach partii, której obowiązkiem jest jej tworzenie”¹. Tak ocenił działalność Earla Browdera Robert Thompson, kierujący organizacją okręgową Komunistycznej Partii Stanów Zjednoczonych (CP USA) w stanie Nowy Jork na plenum Komitetu Krajowego w lutym 1946 r. Czym więc długoletni lider partii zasłużył sobie na takie określenie?

Earl Russel Browder urodził się 20 maja 1891 r. w Wichita w stanie Kansas, jako ósme dziecko w walijskiej rodzinie Marthy i Williama Browderów. Dzieje rodu sięgały początków Stanów Zjednoczonych, a dziad Browdera brał udział w wojnie 1812 r. Earl, nie mając właściwie żadnego wykształcenia, podjął pracę w wieku lat 10, początkowo jako chłopiec na posyłki, a po ukończeniu korespondencyjnego kursu prawa jako księgowy.

Z ruchem lewicowym Browder zetknął się stosunkowo szybko, gdyż okres kształtowania się jego poglądów zbiegł się z największymi sukcesami Partii Socjalistycznej (SP), do której wstąpił w 1906 r., mając lat 15. Z partii wystąpił w 1912 r., na tle sporu w SP o taktykę walki: opowiadający się za stosowaniem aktów terroru William „Big Bill” Haywood został z niej wydalony przez bardziej umiarkowanych działaczy. Pochodzący z Kansas aktywiści w geście solidarności również opuścili ruch i złączyli się z Edukacyjną Ligą Robotniczą (Workers' Educational League), zbliżoną do frakcji syndykalistycznej w Amerykańskiej Federacji Pracy (American Federation of Labor), kierowanej przez Williama Z. Fostera. W 1914 r. Browder przewodniczył afiliowanemu przy AFL związkowi księgowych i stenografów. W 1916 r. pracował jako księgowy na jednej z farm w Kansas, nie mając jednak ani sprecyzowanych poglądów politycznych, ani nie odgrywając większej roli w partii.

Przełomem nie okazała się również „szkoła rewolucjonistów”, czyli więzienie, do którego Browder trafił w maju 1917 r., gdyż aktywnie sprzeciwiał się udziałowi Stanów Zjednoczonych w I wojnie światowej. Dopiero wiadomości z Rosji, gdzie bolszewicy obalili Rząd Tymczasowy,

1 „Renegades belong in the gutter of history, not in the ranks of the Party whose duty is to create history”, R. Thompson, *The Path of a Renegade. Why Earl Browder was Expelled from the Communist Party*, New York 1946, s. 21.

spowodowały, że ponownie wstąpił do partii socjalistycznej, ale mimo znajomości z Jamesem P. Cannonem, czołową postacią ruchu socjalistycznego, był w niej jedynie szeregowym członkiem. Krokiem w stronę poważniejszego zaangażowania w działania lewicy była praca w Kansas City nad „Workers' World”, jednym z pierwszych pism prokomunistycznych, wychodzącym poza Nowym Jorkiem. Periodyk jednak upadł po roku, a Browder ponownie trafił do więzienia, gdyż apelacja w sprawie o nawoływanie do neutralności USA w I wojnie światowej zakończyła się wyrokiem skazującym. W wypłynięciu na szerokie wody polityki nie pomogły nawet koneksje z Grantem Hamiltonem i Antonem Johansenem, którzy z polecenia Samuela Gompersa mieli zbadać zasadność zorganizowanego przez Browdera strajku związku zawodowego pracowników biurowych (1919) i zaangażowania w akcję obrony Matthew Schmidta i Davida Kaplana. Ci ostatni w 1910 r. podłożyli bombę pod siedzibę redakcji „Los Angeles Times”. Przyszły lider CP USA utrzymywał później, że akcje te zaowocowały jego symboliczną akceptacją w partii². Tak czy inaczej, mając 28 lat, Earl Russel Browder wciąż nie miał swego miejsca na politycznej arenie Stanów Zjednoczonych.

Drugi pobyt w więzieniu był dla Browdera o wiele poważniejszym doświadczeniem niż pierwszy. Wpływ na niego miały znacznie bardziej surowe warunki w Leavenworth niż w Platt, gdzie przebywał poprzednio. Nauczył się samodyscypliny, wytrzymałości i wierności sprawie, której się poświęcił. Poznał również Williama Haywooda, z którym grywał w szachy, oraz mniej znanych socjalistów — Harrisona George'a i Ralpha Chaplina³.

Po wyjściu z więzienia w listopadzie 1920 r. Browder znalazł się na ulicy, i to w dosłownym znaczeniu tego słowa. Nie chcąc wrócić do Kansas City, pojechał do Nowego Jorku w nadziei uchwycenia kontaktu z partią komunistyczną.

Zorganizowany ruch komunistyczny istniał w Stanach Zjednoczonych od 1919 r. Jego słabością było rozbitcie na dwie konkurujące ze sobą organizacje — Komunistyczną Partię Ameryki (CPA), związaną z Chicago, w której prym wiedli Louis Fraina, Charles Ruthenberg, John J. Ballam i Bertram Wolfe oraz wywodzącą się z Nowego Jorku grupę rozłamowców z Partii Socjalistycznej tworzących Komunistyczną Partię Pracy (CLP). Jej pierwszoplanową postacią był John Reed oraz Benjamin Gitlow, Louis Katterfeld i Alfred Wangeknecht. Słabe liczebnie partie na wyraźne żądanie Kominternu połączyły się w Zjednoczoną Partię Komunistyczną (UCP) w maju 1920 r. Była to jedność czysto fikcyjna, gdyż linie podziału, przebiegające wg kryterium pochodzenia działaczy, były nadal silne i dobrze widoczne. Na kolejne polecenie Moskwy partia dokonała wreszcie trwałego zjednoczenia w maju 1921 r. Powstała wtedy organizacja nosiła nazwę Komunistyczna Partia Ameryki (CPA)⁴.

2 „I was a labor organizer”, wspominał potem Browder; *No Man's Land. A Political Autobiography*, Chapter I, s. 1-14, Chapter II, s. 1-17, Chapter III, s. 1-19, w: *The Earl Browder Papers, 1891-1973*, [d. EBP] ed. J. T. Ericson, Microfilming Corporation of America, G. Rock, New Jersey, 1976, Series III, 144, Reel 8, *The Reminiscences of Earl Browder*, s. 5-61, Columbia University Oral History Project Columbia University 1975; J. G. Ryan, *Earl Browder. The Failure American Communism*, Tuscaloosa and London 1997, s. 4-16.

3 *No Man's Land...*, Chapter V, s. 8-12, *The Reminiscences...*, s. 81-82, 112. W Leavenworth Browder przebywał od 14 VII 1919 do 5 XI 1920 r. Pobyt w Platt nie jest odnotowany w jego oficjalnym *dossier* przygotowanym przez FBI; Official Criminal Record of Earl Russel Browder, FBI No. 286042, *The Communist Party, USA, Versus Earl Russel Browder and Browderism*, s. 231, w: *The Communist Party, USA, and Radical Organizations, 1953-1960. FBI Reports from the Eisenhower Library*, General Editors M. Naison and M. Isserman, University Publications of America, Bethesda MD, 1991, Reel 7.

4 Podziały wśród działaczy wynikały z dwóch powodów. Pierwszym był fakt, że różny był ich stosunek do

Nawiązanie kontaktu z CPA było trudne, gdyż Browder nie znał nikogo w Nowym Jorku, a obawiająca się represji ze strony Prokuratora Generalnego A. Mitchella Palmera partia była tak głęboko zakonspirowana, że — jak wspominał — „rząd wiedział o niej więcej niż ja w 1921 r.” Spotkanie z Jamesem P. Cannonem w styczniu 1921 r. spowodowało, że stał się „zawodowym organizatorem partyjnym”⁵.

Ruch komunistyczny przeżywał wtedy okres poważnych przewartościowań, związany z niepowodzeniem przekształcenia I wojny światowej w konflikt o charakterze klasowym, prowadzący do zwycięstwa rewolucji bolszewickiej w Europie. Po początkowych sukcesach (utworzenie republiki rad w Finlandii w 1918 r., następnie w Gruzji i na Łotwie, powstanie w Kilonii, w Berlinie w styczniu 1919 r., w Bawarii i na Węgrzech), uwięzionych zawiązaniem się Międzynarodówki Komunistycznej w 1919 r., przyszedł czas rozczarowań. Rewolucyjny zapał ostygł, a porażka Armii Czerwonej pod Warszawą w 1920 r. była sygnałem, że światowa rewolucja nie wybuchnie tak szybko, jak tego chcieli bolszewicy. Stąd też kierujący światowym ruchem komunistycznym Lenin zaproponował (w*Dziecięcej chorobie lewicowosci*), aby odłożyć jej natychmiastowe wywołanie na czas późniejszy i skoncentrować się na długotrwałej pracy w organizacjach jawnych i legalnych w rodzaju związków zawodowych czy partii politycznych. Dla amerykańskich komunistów oznaczało to przede wszystkim odejście od polityki podwójnych związków zawodowych („dual unionism”), a w sprawach organizacyjnych zmniejszenie roli federacji językowych przez zakaz zwoływania odrębnych konwencji oraz narzucenie im kontroli Komitetu Centralnego.

James P. Cannon zlecił wtedy Browderowi bardzo delikatną misję, która w okresie jednoczenia partii miała polegać na zorganizowaniu delegacji amerykańskiej na planowany na maj 1921 r. kongres Międzynarodówki związków zawodowych — Profinternu. W trakcie licznych podróży (Chicago, Detroit, Minneapolis, Butte, Seattle, Kansas City) dał się poznać wśród lokalnych działaczy, spotkał również swego późniejszego adwersarza, Williama Z. Fostera, organizatora Ligi Edukacji Związkowej (TUEL), afiliowanej przy AFL⁶.

Pobył w Moskwie i znajomość z Fosterem, które zbliżyły go do jego syndykalistycznych poglądów, utwierdziły Browdera w słuszności obranej drogi. Po powrocie z Moskwy we wrześniu 1921 r. redagował więc wydawane przez Fostera pismo „Labor Herlad”. Awansował także w aparacie — na kolejnej konwencji partii, realizującej nowe wytyczne Kominformu; w grudniu 1921 r., powołano jawną Robotniczą Partię Ameryki (Workers Party of America) i wybrano go zastępcą członka Komitetu Centralnego. Choć bardziej zauważalny, był nadal

Partii Socjalistycznej. „Większość” — Charles Ruthenberg, Jay Lovestone, Isaac E. Ferguson — opowiadała się za przekształceniem SPA w partię komunistyczną, „mniejszość” — John Reed, James Larkin, Louis Katterfeld, Benjamin Gitlow, Alfred Wagenknecht za oderwaniem frakcji komunistycznej od SPA i stworzeniem partii komunistycznej na jej podstawie. Po drugie, „mniejszość” (silniejsza liczebnie) opierała się głównie na osobach pochodzenia słowiańskiego, słabo znających angielski i nie naturalizowanych w USA, „większość” natomiast miała wpływy wśród Amerykanów lub środowisk anglojęzycznych; D. Shannon, *The Socialist Party of America*, Chicago 1957, s. 128-129; *Organized Communism in the United States*. Prepared and Released by the Committee on Un-American Activities, US House of Representatives, Washington DC, August 19, 1953, s. 10; J. P. Cannon, *First Ten Years of American Communism. Report of a Participant*, New York 1973, s. 41-42; H. Klehr, J. E. Haynes, *American Communist Movement. Storming Heaven Itself*, New York 1992, s. 20-26; I. Howe, L. Coser, *The American Communist Party. A Critical History (1919-1957)*, Boston 1957, s. 34; T. Draper, *The Roots of American Communism*, New York 1957, s. 166-176.

⁵ *No Man's Land...*, Chapter VI, s. 1-3.

⁶ *Ibidem*, s. 4-21; *The Reminiscences...*, s. 115-120.

działaczem drugiej linii, uważanym za najbliższego współpracownika Foster. Nie brał jednak bezpośrednio udziału w walkach frakcyjnych okresu 1923-1924⁷.

Następne lata nie przyniosły zasadniczej zmiany w karierze Browdera. Przełomowy okazał się 1926 r. W podzielonej politycznie partii doszło do otwartego konfliktu personalnego, w którym „związkowiec” William Z. Foster, poszukujący w Moskwie wsparcia przeciw Johnowi Pepperowi i Siergiejowi Gusiewowi (wysłannikom Międzynarodówki), którzy popierali „polityczne” skrzydło partii, chciał wykorzystać Browdera. Ściągnął więc do ZSRR swego współpracownika w styczniu, licząc na jego pomoc. Browder wykonał jednak unik, zasłaniając się brakiem dostatecznej wiedzy o istocie sporu, czym naraził się Fosterowi i jak potem twierdził, Stalinowi⁸.

Jego późniejsza kariera przeczy tej opinii. Jako przedstawiciel amerykańskich związków zawodowych przy Profinternie pozostał w Moskwie na następny rok. Przygotowania do powrotu do USA przerwał wybuch wojny domowej w Chinach i na prośbę Czang Kai-szeka w początkach 1927 r. Browder wyjechał do Chin, tym razem jako przedstawiciel Profinternu, w misji noszącej nazwę Pan-Pacific Trade Union Secretariat. Chociaż jej celem było wsparcie chińskich działaczy związkowych, misja ta zajmowała się także zbieraniem wiadomości o charakterze wywiadowczym⁹.

Pobyt za granicą trwał łącznie trzy lata (1926-1928), z przerwami na krótkie pobyty w USA. W czasie wizyt w Ameryce Browder opowiedział się jednak zdecydowanie przeciw fosterowskiej „związkowej” wizji partii. Konflikt pomiędzy nimi miał wprawdzie podłoże ideowe, ale przywódcze ambicje Foster a osobiste urazy — echo wystąpienia w Moskwie w 1926 r. były silniejsze¹⁰.

Obalenie Jaya Lovestone'a, kierującego partią w okresie 1927-1929, nastąpiło w czasie, gdy Browder przebywał we Władywostoku, nie brał więc udziału w kolejnym zwrocie partii¹¹.

7 Spory w partii polegały na określeniu miejsca WPA na scenie politycznej. Większe wpływy próbowano zdobyć przez przechwycenie Farmer Labor Party w 1923 r. i udział w kampanii wyborczej Roberta LaFollette'a w 1924 r. Obie akcje, inspirowane przez Johna Peppera (właśc. Jozsef Pogany), wysłannika Międzynarodówki, zakończyły się fiaskiem. Walka frakcyjna w WPA w 1924 r., która przebiegała wg linii „polityczno-związkowej” — Charles Ruthenberg i Jay Lovestone reprezentowali pogląd o jawności politycznej, Foster poglądy syndykalistyczne — odzwierciedlała również konflikt na Kremlu, gdzie po śmierci Lenina w 1924 r. Zinowiew, Stalin i Kamieniew zwalczali Trockiego, który za pośrednictwem Peppera naciskał na udział komunistów amerykańskich w jawnym życiu politycznym. J. G. Ryan, *Earl Browder...*, s. 26, *The Reminiscences...*, s. 151-160, *No Man's Land...*, Chapter VIII, s. 1-23, Chapter IX, s. 1-25, T. Draper, *American Communism and Soviet Russia. The Formative Period*, New York 1960, s. 80-105, E. P. Johanningsmeier, *Forging American Communism. The Life of William Z. Foster*, Princeton, New Jersey 1994, s. 208-213.

8 *The Reminiscences...*, s. 168-169; J. G. Ryan, s. 28; H. Klehr, *The Heyday of American Communism. The Depression Decade*, New York 1984, s. 23; E. P. Johanningsmeier, *Forging American Communism...*, s. 224-225. W swej niepublikowanej autobiografii utrzymywał jednak zupełnie co innego — „From that evening I became a pupil of Stalin”, *No Man's Land*, Chapter V, s. 37-40.

⁹ *The Reminiscences...*, s. 172-200; H. Klehr, J. E. Haynes, F. I. Frisov, *The Secret World of American Communism*, New Haven-London 1995, s. 42-60.

¹⁰ „Jego celem była władza”, określił politykę Foster a Browder, *The Reminiscences...*, s. 209.

¹¹ Jay Lovestone (Jacob Liebshtein) zastąpił Charlesa Ruthenberga, sekretarza generalnego w latach 1921-1927. Funkcję pełnił od 1927 do 1929 r., a wydalony został pod zarzutem „odchylenia bucharinowskiego”, polegającego na innej niż stalinowska taktyce walki rewolucyjnej. H. Klehr, *The Heyday of American Communism. The Depression Decade*, New York 1984, s. 7-9; I. Howe, L. Coser, *The American Communist Party...*, s. 164-173; T. Draper, *American Communism...*, s. 249-253, 268-314; E. P. Jo-

Nie związany z żadną walczącą o władzę frakcją (o schedę walczyły grupa Williama Weinstone'a, Foster a i Jamesa Cannona z jednej strony i Maxa Bedachta i Benjamina Gitlowa z drugiej) i cieszący się osobistym poparciem Dymitra Łozowskiego, kierującego Profinternem, Browder był kandydatem kompromisowym i za sprawą kierującego 7 Zjazdem partii „Borysa Michajłowa” (Reinsteina), wysłannika Międzynarodówki, wybrany został sekretarzem generalnym partii w czerwcu 1930 r. Jego pozycja nie była najmocniejsza i zależała od sytuacji na Kremlu. Opozycja Weinstone'a była na tyle silna, że zdecydowano wysłać go do Moskwy, a inny z pretendentów, William Z. Foster, w czasie prezydenckiej kampanii wyborczej (1932) doznał bardzo poważnego ataku serca i nie był w stanie skutecznie przeciwstawić się Browderowi. Ostatecznie dopiero w kwietniu 1934 r. 8 Zjazd potwierdził jego kierownictwo¹².

Partia, która w 1929 r. przyjęła nazwę Komunistyczna Partia Stanów Zjednoczonych (CP USA), przechodziła wtedy ważny okres swego rozwoju. Przypadł on bowiem na czas wielkiego kryzysu gospodarczego, który z jednej strony wykazał dość dobre przygotowanie organizacyjne partii, będącej w stanie poprowadzić kilka spektakularnych demonstracji czy strajków, ale z drugiej jej słabość, polegającą na braku umiejętności wykorzystania zdobytych wpływów. Mimo że trafiało do niej wielu zainteresowanych, równie wielu odchodziło, przez co partia nie miała ani stabilnej liczby członków, ani liczącego się elektoratu i nie odgrywała w sensie politycznym żadnej roli.

Wydarzenia międzynarodowe — wyborcza wygrana Adolfa Hitlera w Niemczech w styczniu 1933 r. — miały okazać się czynnikiem o decydującym znaczeniu dla ruchu komunistycznego na świecie. Komintern uznał bowiem, że od lokalnych „faszystów” czy „socjalfaszystów” groźniejsza jest lekceważona dotychczas partia narodowosocjalistyczna. Konkluzja ta, wyrażona uchwałami w marcu i kwietniu 1933 r., stanowiła podstawę rewizji polityki CP USA i innych partii komunistycznych na świecie¹³.

Na gruncie amerykańskim bez wątpienia największy wpływ na ukształtowanie oblicza CP USA miał okres Nowego Ładu, ekonomiczno-politycznego programu wyjścia z wielkiego kryzysu gospodarczego. Decydowały o nim gospodarcze podstawy New Dealu, a przede wszystkim interwencjonizm państwowy i dążenie do pełnego zatrudnienia, zbieżne z postulatami komunistów. Obecność wśród doradców prezydenta Roosevelta Rexforda Tugwella i Adolfa Berlego dawała podstawy do przypuszczeń o kontynuowaniu korzystnego z punktu widzenia partii programu uzdrawiania gospodarki¹⁴. Ponadto administracja Roosevelta zde-

haningsmeier, *Forging American Communism...*, s. 235-236.

¹² *The Reminiscences...*, s. 226-230; E. P. Johanningmeier, *Forging American Communism...*, s. 246; J. G. Ryan, *Earl Browder...*, s. 45-66; H. Klehr, *The Heyday...*, s. 24.

¹³ E[xecutive] C[ommittee of the] C[ommunist] International] statement on the German situation and on the united front; Resolution of the ECCI presidium on the situation in Germany; Theses of the thirteenth ECCI plenum on fascism, the war danger, and the tasks of communist parties, *The Communist International, 1919-1939*. Documents selected and edited by Jane Degras, vol. III, 1929-1943, London-New York-Toronto 1965, s. 248-262, 285-305.

¹⁴ Zauważyć należy, że rezygnacja z rewolucyjnej retoryki nie przyszła partii łatwo. W 1932 r. William Foster głosił konieczność utworzenia republiki rad (W. Foster, *Towards Soviet America*, Balboa Island, California 1961, s. 211-212, 241-267 i 269-342; jest to reprint oryginalnego wyd. z 1932 r., International Publishers, New York), znany czarnoskóry poeta Langston Hughes napisał wiersz pt. *Put Another S in the USA to Make it Soviet*, a oficjalne wystąpienia Browdera z tego okresu także potępiają prezydenta; *Manifesto of the Eight Convention of the Communist Party of the United States; The Revolutionary Way Out*, Report of the Central Committee to the Eight Convention of the Communist Party of the United States

cydowała się na uznanie dyplomatyczne ZSRR (16 listopada 1933 r.), obwarowane między innymi zastrzeżeniem, że rząd radziecki wycofa się z finansowania i kierowania organizacji, które prowadzą działalność zmierzającą do obalenia siłą władzy w USA¹⁵. Decyzja demokratycznej administracji także przyczyniła się do poprawy klimatu wobec partii komunistycznej.

VII Kongres Międzynarodówki (lipiec-sierpień 1935 r.) zwrócił uwagę, że rozwijający się we Włoszech i Niemczech faszyzm jest większym niebezpieczeństwem niż zaciekle zwalczane dotychczas partie socjalistyczne. Nie bez znaczenia była także trwająca w Hiszpanii wojna domowa. W Stanach Zjednoczonych oznaczało to rezygnację z linii socjalfaszyzmu — zwalczania partii socjalistycznej, AFL, Nowego Ładu i Roosevelta, zaniechania polityki budowania wpływów w środowiskach farmerów i bezrobotnych na rzecz współpracy z nimi w ramach tzw. jednolitego frontu, a potem frontu ludowego.

Realizacja polityki jednolitego frontu (united front) na gruncie amerykańskim rozpoczęła się we wrześniu 1933 r., wraz z powstaniem Amerykańskiej Ligi przeciw Wojnie i Faszyzmowi, wzorowanej na podobnej inicjatywie europejskiej. Komuniści amerykańscy zamierzali wykorzystać jej intelektualny potencjał jako oręż w walce z faszyzmem, jednak bez większych sukcesów. Niepowodzeniem zakończyła się także próba współpracy z socjalistami, którzy w lutym 1934 r. zrezygnowali z udziału w inicjatywie firmowanej przez komunistów, jaką była Liga. Strajki 1934 r. w San Francisco, Toledo w stanie Ohio i w New Jersey, w które CP USA mocno się zaangażowała, spowodowały zawieszenie prób zbliżenia z socjalistami.

Zmiana polityki Kominternu miała, jak się wydaje, zdecydowany wpływ na światopogląd Earla Browdera. Do tej pory, jak widzieliśmy, nie miał on własnego zdania, bez zastrzeżeń akceptując instrukcje z Moskwy i obowiązujące w danym momencie poglądy. Był typowym aparaczką, zdolnym do służenia partii tam, gdzie mu poleciła i gotowym karnie wykonywać jej polecenia. W swej dotychczasowej karierze nie dał powodu do zakwestionowania swej lojalności. Narzucona przez Międzynarodówkę zmiana priorytetów oraz wspomniane wyżej posunięcia demokratycznej administracji, odebrane jako akceptacja ustroju nie uznawanego dotychczas państwa, stanowią źródło usamodzielniania się i powolnego wypracowywania własnego stanowiska. Linia jego rozumowania biegnąca w stronę stopniowej (choć może nie całkowitej) akceptacji kapitalizmu i prezydenta, będącej rodzajem „wdzięczności” za pozytywny stosunek do ZSRR.

W zbliżających się wyborach prezydenckich (1936) CP USA stanęła przed następującym wyborem: albo stworzyć sojusz wyborczy z Farmer Labor Party z Minnesoty, Wisconsin i Luizjany i kontynuować politykę jednolitego frontu, albo poprzeć dotychczasowego prezydenta, albo wybrać inne rozwiązanie, zgodne z duchem narzuconego partiom przez ostatni Kongres Kominternu frontu ludowego. Mimo że Browder uzyskał zgodę Moskwy na tworzenie sojuszu z partiami lub ruchami progresywnymi (EPIC Uptona Sinclaire'a w Kalifornii, LaFollettem w Wisconsin, Hue Longiem w Luizjanie i Floydem Olsonem w Minnesocie),

held in Cleveland, Ohio, April 2-8, 1934, w: E. Browder, *Communism in the United States*, New York 1935, s. 13-27. Już we wrześniu Browder głosił bardziej prorooseveltowskie poglądy, żądając reformy Nowego Ładu, *The Struggle for the United Front*. Report to the Central Committee of the Communist Party, September 5-6, 1934, w: ibidem, s. 240-244. Patrz także C. A. Burghardt, *Two Faces of American Communism: Pamphlet Rhetorics of the Third Period and the Popular Front*, „The Quarterly Journal of Speech” Vol. 66, No. 4, 1980, s. 375-391, A. Stephanson, *The CPUSA Conception of the Rooseveltian State, 1933-1939*, „Radical History Review”, Vol. 24, No. 3, 1980, s. 161-176.

15 A. Mania, *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Związku Radzieckiego w latach 1933-1941*, Warszawa 1987, s. 79.

zdecydował się na posunięcie, które zadecydowało o jego przyszłej karierze — samodzielny udział w kampanii wyborczej, a przez to pośrednie poparcie Roosevelta przeciw Alfredowi Landonowi, kandydatowi republikanów. W czasie pobytu w Moskwie w marcu 1936 r. Browder sprzeciwił się nie tylko naciskającemu na poparcie Roosevelta Georgi Dymitrowowi, ale również wspierającemu go Fosterowi: „Jeżeli chcemy przegranej Roosevelta, poprzyjmy go. Możemy dać mu 30 tysięcy głosów, ale straci 200 tysięcy”¹⁶. Zgoda Dymitrowa na jego propozycję i sukces wyborczy demokratów doprowadziły lidera CP USA do przekonania, że częściowo zawdzięczają mu oni zwycięstwo, on sam jest liczącym się działaczem międzynarodowego ruchu robotniczego, trafnie analizującym i przewidującym bieg wydarzeń, a partia na tyle ważnym składnikiem amerykańskiej sceny politycznej, że w przyszłości decydować może o jej kształcie.

Opierając się na sukcesie, jakim było zwycięstwo Roosevelta, uznanym za osobisty triumf, Browder zainicjował energiczną kampanię „amerykanizowania” partii. Częściowo był to proces samorzutny, gdyż pierwsza generacja rewolucjonistów, emigrantów z Europy, często nie znających angielskiego, odchodziła z partii ze względu na wiek lub stan zdrowia. Do przychodzących na ich miejsce urodzonych w Ameryce obywateli USA łatwiej trafiał slogan „komunizm to dwudziestowieczny amerykańizm”. Jako jeden z pierwszych dostrzegł też, jak ważną sprawą jest obraz partii w oczach innych. Tym należy tłumaczyć lansowany przez niego nowy styl ubierania się — garnitur i kapelusz zamiast „rewolucyjnych” skórzanych czarnych kurtek i czapek „leninówek” oraz zachętę do zmiany nazwisk z obcych na brzmiące bardziej anglosasko. Browder rozpoczął również ożywioną działalność pisarską, która nie miała wprawdzie zbyt wielkiej wartości intelektualnej, ale zwracała uwagę na lidera i samą organizację.

Przytoczony wyżej slogan był esencją poglądów Browdera z połowy lat trzydziestych, próbujących pogodzić tradycję amerykańską z marksizmem. Często posługiwał się cytatami z Tomasza Jeffersona i Marksa. Zwracał słusznie uwagę, że Jerzy Waszyngton był zwolennikiem systemu jednopartyjnego, a szerzące się w Wielkiej Brytanii w czasie wojny secesyjnej wpływy marksistowskie zapobiegły do pewnego stopnia interwencji angielskiej. Podkreślał gratulacyjną depeszę Marksa do Lincolna z okazji reelekcji w 1864 r. Za Charlesem Beardem akcentował, że konstytucja amerykańska była kompromisem pomiędzy arystokracją a zwolennikami demokracji. Krytykował ją za dyskryminację ekonomiczną, rasową i ze względu na płeć oraz za tolerowanie niewolnictwa. Podkreślał jednocześnie, że komunizm nie jest zagrożeniem dla Stanów Zjednoczonych: „Nie jesteśmy wam przeszkodą, chyba że doznacie niepowodzeń w tych reformach. Czym jest dyktatura proletariatu bądź krwawa rewolucja? Jedyne konsekwencją niepowodzeń we wprowadzaniu niezbędnych reform. Jeśli wam się powiedzie, z naszej czy innej strony nie płynie żadne zagrożenie. Komunizm jest jedynie amerykańizmem dwudziestego wieku. Tego obecnie potrzebuje Ameryka”¹⁷.

Wydarzenia międzynarodowe drugiej połowy lat trzydziestych umocniły przekonanie Browdera o słuszności poparcia Roosevelta. Dla komunistów wojna w Hiszpanii była dowodem, że zagrożenie faszyzmem faktycznie jest realne, a znane przemówienie prezydenta wzywające

16 *The Reminiscences...*, s. 256-248, 258, 259, 351-356, J. G. Ryan, *Earl Browder...* s. 109-113.

17 „We're not any obstacle to you unless you fall down on this reforms. What is the dictatorship of proletariat or a bloody revolution? That's only the consequence of failing to carry out the necessary reforms. There is no danger from us or anybody else if you do this. Communism is merely Americanism of the twentieth century. It's what has to be now for America”; J. G. Ryan, *Earl Browder...*, s. 104-106; *The Reminiscences...*, s. 261.

do kwarantanny wobec agresorów (5 października 1937 r.) ocenione zostało przez niego na wiecu w Tornoto 8 października 1937 r. jako zapowiedź realizacji głównego dezyderatu politycznego komunistów — bezpieczeństwa zbiorowego, co bezwarunkowo zaakceptował.

Pozycja Browdera zaczęła się jednak chwiać pod koniec 1937 r., kiedy wewnątrz partii zaczęła się kształtować opozycja, w postaci Williama Z. Fostera i Sama Darcy'ego, okręgowca (district organizer) z Filadelfii, kontestująca zbyt daleko idącą akceptację prezydenta, Nowego Ładu i CIO zamiast progresywiistów. Doprowadziła ona do postawienia Browdera przed „sądem partyjnym” Międzynarodówki w Moskwie, gdzie wyjaśniał, dlaczego otwarcie od 1937 r. popierał prezydenta i ponownie w 1938 r., kiedy komuniści niemieccy zakwestionowali zasadność browderowskiego sloganu „komunizm to dwudziestowieczny amerykańizm”. Jego autor musiał się publicznie tłumaczyć, że Ameryka zawsze była otwarta na nowe idee i jeżeli komunizm może uleczyć bolączki Stanów Zjednoczonych, powinien być zaakceptowany, co nie oznacza wszakże jego identyfikacji z kapitalizmem. W tym samym roku opinie Browdera stały się przedmiotem kontrowersji raz jeszcze, gdy publicznie poparł koncern Standard Oil w sporze z Japonią o kanonierkę USS „Panay”, zatopioną przez lotnictwo cesarskie. Oceniał, że choć przedmiotem agresji były bezpośrednio Stany Zjednoczone, to pośrednio był to atak wymierzony w ZSRR. Brak reakcji Kominternu na ostre słowa potępienia ze strony Niemców i poparcie ze strony Dymitra Manuilskiego Browder odczytał jako aprobatę dla swych posunięć¹⁸. Sprzeciw Fostera i Darcy'go był znakiem o rosnącej niechęci wobec jego polityki, nie dostrzegalnym przez niego aż do 1945 r.

Emancypacyjne tendencje wobec polityki Kominternu opierały się także na przekonaniu Browdera o rozwoju partii, który uważał za własną zasługę. Wyrażać się on miał wzrostem liczebności, który przedstawia poniższa tabela:

Tabela 1. Liczba członków Komunistycznej Partii Stanów Zjednoczonych w okresie 1930-1939

Rok	Liczba członków
1930	7 545
1931	9 219
1932	14 474
1933	41 937
1934	24 500
1935	34 074

¹⁸ *The Reminiscences...*, s. 262-263, 362-363; J. G. Ryan, *Earl Browder...*, s. 128-130; E. P. Johaningsmeier, s. 279-283. 12 XII 1937 samoloty japońskie zatopiły USS „Panay”, kanonierkę eskortującą na rzece Jangcy barki Standard Oil. Okręt amerykański był oznakowany, lecz w wyniku ataku zginęło kilkunastu marynarzy. Japonia oficjalnie przeprosiła USA i wypłaciła odszkodowania dla rodzin ofiar. M. Schaller, *The US Crusade in China, 1938-1945*, New York 1979, s. 15.

Rok	Liczba członków
1936	41 000
1937	62 000
1938	82 000
1939	100 000

Źródło: G. Lewy, *The Cause that Fail. Communism in American Political Life*, New York-Oxford 1990, s. 307

Zmienił się także skład społeczny partii: zamiast dominujących bezrobotnych (75% w 1932 r., 25% w 1936 r.) wstępowali do niej członkowie związków zawodowych, nauczyciele, farmerzy, pracownicy wolnych zawodów¹⁹.

Procesy moskiewskie, trwające od sierpnia 1936 r. do połowy 1938 r. były kolejnym wyzwaniem, wobec którego partia musiała zająć stanowisko. Trudno było się spodziewać, aby CP USA protestowała przeciw nim, ale biograf Browdera, James G. Ryan, wyraża opinię, że słabość przemówień lidera partii z tego czasu sugerować może wątpliwości i pierwsze oznaki wewnętrznych rozterek Browdera²⁰. W rozmowie z Josephem Starobinem ten etap kariery jest przemilczany, faktem jest jednak, że z rozlicznych przemówień wygłaszanych w ciągu 1938 r., bezpośrednio tłumaczących zasadność kroków podjętych wobec „bandy zinowiewowsko-bucharinowskiej”, opublikowano zaledwie dwa²¹.

W partii trwał tymczasem konflikt pomiędzy sekretarzem partii a jej przewodniczącym, Williamem Z. Fosterem. Do wspomnianych wyżej animozji doszły następne — sukcesy w infiltracji Kongresu Organizacji Przemysłowych (CIO) zepchnęły Fostera, działacza związkowego, na dalszy plan, a kiedy w maju 1939 r. CP USA wywierała naciski na demokratów, aby Roosevelt z jej ramienia kandydował na prezydenta po raz trzeci, Foster zdecydowanie się temu sprzeciwił. Został wprowadzie szybko spacyfikowany, ale uraz pozostał i jak się okazało powrócił kilka lat potem.

Izolacjonistyczne i prosowieckie stanowisko partii wobec wybuchu i pierwszego okresu II wojny światowej (1939-1941) nie stanowiło znaczącego przełomu dla poglądów Earla Browdera. Tak jak cała partia, sekretarz generalny nie kwestionował potrzeby i celowości układu Ribbentrop-Mołotow i jego konsekwencji. Skutkiem takiej postawy było aresztowanie i uwięzienie lidera amerykańskich komunistów 23 października 1939 r. Choć postawiono mu zarzuty o charakterze kryminalnym (trzykrotne przekroczenie granicy USA z fałszywym paszportem i podanie nieprawdy we wniosku paszportowym, zauważono również, że żona Browdera przybyła do USA nielegalnie), on sam uważał, że trafił do więzienia za poglądy,

¹ J. G. Ryan, *Earl Browder*, s. 99-100, *The Communist Party of the United States of America, What It Is How It Works. A Handbook for Americans*. Prepared and Released by the Committee on Un-American Activities, U. S. House of Representatives, Washington D. C., August 19, 1953, s. 35, N. Glazer, *The Social Basis of American Communism*, Westport, Connecticut, 1974, s. 92-93.

²⁰ J. G. Ryan, *Earl Browder*, s. 155.

²¹ *Some Lessons of the Moscow Trials*, bwd, EBP, Series III, 111, Reel 7, *Trotskyism and the World Peace*, February 5, 1937, EBP, Series III, 323, Reel. 10.

a nie za przestępstwa. Surowy wyrok — 4 lata więzienia i 2 tys. dolarów grzywny — utwierdził go jedynie w tym przekonaniu.

Atak Niemiec na ZSRR oznaczał raptowny zwrot w karierze Browdera. Radykalna lewica, przeciwstawiająca się faszyzmowi, dostała do ręki potężny argument potwierdzający słuszność ich poglądów o imperialistycznym charakterze wojny, a partia stała się naturalnym sojusznikiem Moskwy w USA.

Gestem dobrej woli wobec Związku Radzieckiego, odebrany przez komunistów jako symbol pojednania, było zwolnienie Browdera z więzienia, 16 maja 1942 r., na kilka dni przed wizytą ministra spraw zagranicznych, Wiaczesława Mołotowa, w USA. Była to osobista decyzja prezydenta. Dla sekretarza generalnego był to dowód, że jego osoba, poglądy i organizacja, której przewodzi, jest liczącym się i uznawanym składnikiem amerykańskiej sceny politycznej. Odpowiedzią na gest dobrej woli było jawne wsparcie polityki Roosevelta.

Tuż po zwolnieniu Browder napisał jedną ze swych najważniejszych książek, *Victory and After*, która ukazała się w listopadzie 1942 r. Praca jest trudną w odbiorze analizą rozwoju sytuacji politycznej na świecie po przystąpieniu do wojny dwóch mocarstw — USA i ZSRR. Pikanterii dodaje fakt, że jej główne tezy nie były konsultowane z Komitetem Krajowym i są rezultatem przemyśleń jej autora.

Jej myślą przewodnią jest założenie, że tylko jedność w działaniu może być skutecznym orężem w walce z wrogiem. Autor podkreśla więc historyczną rolę partii demokratycznej i republikańskiej dla rozwoju Stanów Zjednoczonych, zarzucając dotychczasową retorykę ich negacji. Dostrzegał w nich rozdźwięki, klasyfikując Wendella Wilkiego jako „wspaniałego lidera na rzecz jedności w partii [republikańskiej]”, Roberta Tafta, Alfreda Landona i Herberta Hoovera jako reprezentantów izolacjonistów, a Thomasa E. Deweya ulokował pomiędzy tymi skrzydłami. Podziały te są jedynie formalne i nie odgrywają większej roli. Ponieważ systemu dwupartyjnego nie da się usunąć, należy przerzucać głosy świadomej części społeczeństwa [czyli komunistów — W. B.] raz na jedną, raz na drugą partię, w zależności od tego, która w danym momencie lepiej wyraża wolę mas. Stanowisko wobec republikanów ma być otwarte i pozbawione uprzedzeń. Sojusz „torysów” i komunistów jest możliwy i wspólnie mogą przyczynić się do budowania jedności narodowej²².

Ocena partii Roosevelta nacechowana była słowami przeprosin za błędy popełnione wobec niej w okresie do 1936 r. Browder stwierdził jednocześnie, że po tej dacie z demokratami było CP USA coraz bardziej „po drodze”, aż do jawnego niemal wsparcia trzeciej kampanii prezydenckiej. Podobnie jak w przypadku republikanów, także w tej partii znajdują się elementy wsteczne (np. Martin Dies, przewodniczący Komisji do Badania Działalności Antyamerykańskiej, czy senatorowie George i Reynolds), których wpływy niwelowane są przez senatora Claude'a Peppera, sędziego Sądu Najwyższego Hugo Blacka, czy Franka Grahama, rektora Uniwersytetu Karoliny Południowej. W „postępie” partii demokratycznej przeszkadza stosunek do segregacji rasowej na południu. Rolą komunistów powinno być przekonanie części konserwatywnej do współpracy z częścią wspierającą politykę prezydenta i zatarcie różnic między nimi, gdyż „the Democratic Party must be won to democracy”²³.

Wokół tej idei rozwija autor następne założenie, że współpraca republikanów, demokratów i komunistów jest trwałym elementem budującym powojenny układ sił w USA. Nie tylko zresztą w Ameryce — układy sojusznicze pomiędzy Wielką Brytanią a ZSRR i Lend Lease

²² E. Browder, *Victory and After*, New York 1942, s. 118-124.

²³ Ibidem, s. 129-140.

oraz zapowiedź powojennej współpracy w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych były dla niego dowodami na powojenną trwałość sojuszu²⁴.

Browder deklarował chęć bardzo daleko idącej współpracy z administracją Roosevelta. Uważał, że możliwe jest połączenie interesów socjalistycznego państwa, kierowanego przez klasę robotniczą i partię komunistyczną z interesami państwa kapitalistycznego, kierowanego przez prawników, burżuazję, przemysłowców i finansjerę na zasadzie wzajemnego szacunku i tolerancji. Zbudowanie kraju socjalistycznego musi się odbyć na drodze współpracy z burżuazją. „Jako rzecznik partii komunistycznej deklaruje podporządkowanie się we wszystkich aspektach naczelnemu dowódcy [czyli prezydentowi — W. B.] aby wygrać wojnę w możliwie najkrótszym czasie. (...) Deklaruję bezwarunkowe podporządkowanie się sprawie wygrania wojny. Nasze dążenia do ustanowienia socjalizmu w naszym kraju nie będą prowadzone w sposób, który mógłby zakłócić narodową jedność na rzecz wysiłku wojennego (...) Nie zgłosimy żadnych propozycji socjalnych mogących zakłócić wysiłek wojenny. Wszystkim wciąż przerażonym widmem komunizmu oferujemy współpracę tak, aby porzucili swe uprzedzenia”.

Podkreślał jednocześnie, że amerykańska jedność narodu nie może być identyfikowana zarówno z jednością w szeregach ich wrogów (Niemiec) i sojuszników — Związku Radzieckiego. Osiągnąć ją można tylko przez kompromis interesów i aspiracji wszystkich klas i warstw społecznych, zarzucając bezkrytyczne kopiowanie wzorów radzieckich. Doprowadzi to do wzrostu patriotyzmu Amerykanów i w konsekwencji do zwiększenia wysiłku na rzecz zwycięstwa. Ale bronił jednocześnie słuszności układu Ribbentrop-Mołotow²⁵.

Przewidując sytuację po zakończeniu wojny, sekretarz generalny CP USA uznał, że Ameryka będzie najsilniejszym państwem na świecie²⁶.

Mimo że w swej pierwszej części napisana dość zawiłym językiem, praca stawia szereg ważnych wyzwań przed partią komunistyczną. Sygnalizuje w dość wyraźny sposób chęć odejścia od modelu sowieckiego, szuka własnych rozwiązań i dróg, co najważniejsze jednak — stara się określić jej miejsce pomiędzy republikanami i demokratami.

Warto jednak mieć na uwadze, że jest to tylko wizja i pogląd jednej osoby, a nie całej partii, oraz że okoliczności, w jakich powstały, odcisnęły na nich swe piętno. Pod ich wpływem Browder utrwał się w przekonaniu, że jest liczącym się partnerem politycznym.

Jego wiarę wzmacniały również inne wydarzenia. Ponieważ jego opinii zasięgał Sumner Welles w czasie spotkań 12 października 1942 r., 2 kwietnia i 21 maja 1943 r., poświęconych problemom polityki USA wobec Czan Kai-szeka, Francji i Puerto Rico, Browder wyobrażał sobie, że stał się czymś w rodzaju konsultanta Departamentu Stanu. Obaj politycy korespondowali ze sobą przez ponad pół roku²⁷. Kiedy Wellesa zastąpił Cordell Hull, kontakty ustały.

Jedną z osób, która miała ogromny wpływ na Browdera była Josephine Truslow Adams, aktywnie biorąca udział w partyjnej kampanii na rzecz zwolnienia Browdera z więzienia w Atlancie w 1941 i 1942 r. Znała ona Eleonorę Roosevelt, dla której malowała obraz. Opierając się na tej znajomości, Adams sądziła, że ma bezpośredni kontakt z Białym Domem, tym bardziej że pisała długie listy do Pierwszej Damy, pozostające wszak bez odpowiedzi. Opinie w nich zawarte były często opiniami Browdera, którego przekonała w 1942 r., że ma bezpośrednio dojście do Roosevelta i że sugeruje się on nimi, podejmując decyzje. Browder

²⁴ Ibidem, s. 86-88, 113.

²⁵ Ibidem, s. 80-90, 103-104, 114.

²⁶ Ibidem, s. 250-251.

²⁷ J. G. Ryan, *Earl Browder...*, s. 210-212; Korespondencja z Wellosem, w: EBP, Series I, 81, Reel 2.

wierzył Adams, lecz „kontakt” z prezydentem okazał się wyolbrzymionym wytworem jej fantazji, jako że Adams była osobą chorą psychicznie i związek pomiędzy jej chorobą a poczynaniami jest ewidentny. Partia przez jakiś czas uważała jednak, że ma możliwość wpływania na przedsięwzięcia Roosevelta, nie bez satysfakcji meldując o tym do Moskwy²⁸.

Przedstawione wcześniej poglądy Browdera odnosiły się jedynie do sfery politycznej. Natomiast jego bardziej znanymi publicznymi wypowiedziami na tematy ekonomiczne był wywiad dla niskonakładowego pisma nowojorskiego „PM” w marcu 1944 r. i przemówienie do związkowców w październiku tego samego roku. Poglądy zaprezentowane w wywiadzie da się streścić w jednym zdaniu: rewolucyjne obalenie kapitalizmu w Ameryce nie wchodzi w rachubę. Nie jest możliwy powrót do sytuacji z czasów, gdy nie istniały monopole lub kartele, gdyż utrwaliły się w gospodarce na tyle, że stanowią jej integralną część. Należy jednak zmienić ich oblicze, mogą przecież służyć pełnemu zatrudnieniu.

Próba zastąpienia kapitalizmu socjalizmem mogła wg Browdera doprowadzić do poważnego konfliktu pomiędzy siłami rewolucji a stawiającym opór kapitałem. Wobec tego jedynym rozwiązaniem pozostaje porozumienie grup społecznych, gdyż tylko tym sposobem można w przyszłości zapewnić Ameryce przywództwo. Umowa taka jest możliwa, gdyż kapitał nie składa się z samych „faszystów” lub „półfaszystów”, a osoby takie jak Charles Baruch, Edward Stettinus, Charles Wilson, Donald Nelson reprezentują „postępową” część wielkiego kapitału. Rolą partii komunistycznej powinno być tonowanie napięć związanych z osiągnięciem owego porozumienia.

Browder uważał, że po wojnie nastąpi czas pokoju i współpracy pomiędzy ZSRR a USA i Wielką Brytanią, które zaakceptują Związek Radziecki. Stany Zjednoczone powinny skupić się na wsparciu Ameryki Łacińskiej, co będzie służyć nie tylko krajom tam położonym, ale również otworzy nowe rynki dla towarów amerykańskich²⁹.

Spotkanie 700 związkowców 3 października 1944 r. w Nowym Jorku stało się okazją do przedstawienia poglądów Browdera na powojenną sytuację finansów światowych. Konferencje w Dumbarton Oaks i Bretton Woods uważał za ważne czynniki pobudzające wymianę międzynarodową, opierającą się na kredytach i odroczonej płatnościach, aby nie tworzyć zastojów w handlu, który mógłby doprowadzić do kolejnego kryzysu. Rynek krajowy powinien być związany z rynkiem międzynarodowym tak, aby wpływ jednego na drugi prowadził do wzajemnego wspierania się i rozwoju. Przyszłość rynku krajowego zależy od liczby konsumentów, a jego rozwój od wzrostu liczby klientów. Powinien więc być stworzony rynek płacy i pracy, którego rozwój generowałby wzrost produkcji.

Inspirowane teorią Keynesa poglądy o dużej roli konsumpcji przeczą poglądy Browdera na temat siły nabywczej pieniądza, ukierunkowanej na inwestycje, a nie na konsumpcję. Postawiliby to bowiem pod znakiem zapytania powojenną rekonwersję, która powinna się opierać nie tylko na rynku krajowym, ale także inwestycjach zagranicznych w ZSRR, Wielkiej Brytanii, Chinach, Indiach, Tajlandii, Indonezji, Afryce i Ameryce Łacińskiej³⁰.

²⁸ H. Klehr, J. E. Haynes, F. I. Frisov, *The Secret World...*, s. 249-258.

²⁹ *Communists and National Unity*. Interview with Earl Browder for New York Newspaper PM, April 1944, s. 5-12, New York 1944, w: EBP, Series VI, 46, Reel 12; E. Browder, *Teheran — History Greatest, Turning Point*, „The Communist” XXIII, No. 1, 1943, s. 3, w: EBP, Series VI, 10, Reel 24.

³⁰ E. Browder, *Economic Problems of War and Peace*, New York 1944, s. 3-14, w: EBP, Series VI, 60, Reel 12.

Z uwag tych wynika, że państwo odgrywać miało istotną rolę w kierowaniu procesami gospodarczymi. Browder nie bardzo jednak rozumiał, na czym konkretnie rola ta ma polegać, co przyznał otwarcie w rozmowie z Josephem Starobinem w 1964 r. Opowiadał się także za ścisłą współpracą z AFL i CIO, koniecznością wojennego zamrożenia płac, ale uważał jednocześnie, że płaca motywacyjna (incentive pay), zależna od wydajności pracy, musi być zaakceptowana przez komunistów jako niezmienny element kapitalistycznego systemu wynagrodzeń³¹.

Tak śmiałe poglądy wypowiedziane zostały po przełomie, jakim dla ruchu komunistycznego było rozwiązanie Międzynarodówki w czerwcu 1943 r. Browder odebrał to posunięcie jako równoznaczne z przyznaniem lokalnym przywódcom partii samodzielności i swobody w działaniu, a brak wytycznych z Moskwy utwierdzał go w tym przekonaniu. Ciekawe jednak, że obawiając się wewnętrznej opozycji Fostera (zarzutów o kapitulantstwo), on i jego zwolennik Gil Green na plenum komitetu krajowego głosowali przeciw uznaniu decyzji Moskwy, oficjalnie utrzymując, że podporządkowanie się jej ściągnie na partię represje z mocy ustawy Voorhisa³².

Pierwsza konferencja Wielkiej Trójki, czyli teherańskie spotkanie Stalina Churchilla i Roosevelta w listopadzie 1943 r. oraz ogłoszony po niej końcowy komunikat stały się głównym czynnikiem kształtującym sposób myślenia Browdera. Podobnie jak w przypadku Kominternu, także i ta deklaracja potraktowana została przez niego dosłownie, a zapowiedziana współpraca uznana za trwałą i nienaruszalną.

Wydarzenie to można z powodzeniem uznać za drugą fazę kształtowania się poglądów sekretarza generalnego. Omówiona powyżej pierwsza koncentrowała się bardziej na problemach wewnętrznych, ta natomiast odnosiła się do szeroko pojętych zagadnień międzynarodowych. Koniec 1943 r. i pierwsze miesiące 1944 r. zaznaczyły się także trzema najważniejszymi „dokumentami programowymi” nowej linii partii: przemówieniem wygłoszonym w Bridgeport (Connecticut) 12 grudnia 1943 r. i wydaną drukiem jego wersją oraz przemówieniem inauguracyjnym na Krajowym Zjeździe CP USA 7 stycznia 1944 r.³³

Zanim jednak obie mowy zostały wygłoszone, 16 października 1943 r. rozwiązana została młodzieżówka partii, Liga Młodych Komunistów (Young Communist League, YCL). Posunięcie to, w prostej linii konsekwencja likwidacji Międzynarodówki, oparte na mocnym przekonaniu o trwałości układu sił na świecie i samodzielnej roli Browdera w ruchu komunistycznym, służyło przygotowaniu gruntu pod znacznie dalej idące decyzje, które miał przynieść 1944 r. Choć Browder uznał za niezbędne wytłumaczenie tego posunięcia, był przekonany, że likwidacja YCL jest właściwym i naturalnym skutkiem zakończenia działalności przez Komintern³⁴.

31 *The Reminiscences...*, s. 387-390, 395-397; E. Browder, *Production for Victory*, New York 1942, s. 22-24.

32 P. Jaffe, *The Rise and Fall of American Communism*, New York 1975, s. 85; *The Reminiscences...*, s. 406-410. Uchwalona 17 października 1940 r. Ustawa Voorhisa zalecała, aby każda organizacja w jakimkolwiek stopniu powiązana (w najszerszym tego słowa rozumieniu) z zagranicą przez otrzymywane stamtąd instrukcje, sugestie bądź współpracę oraz pomoc finansową wszelkiego rodzaju zarejestrowała się w Prokuraturze Generalnej pod groźbą kary pieniężnej lub aresztu. Po jej uchwaleniu CPUSA zerwała oficjalnie związek z Moskwą w 1940 r. *The Digest of the Public Record on Communism in the United States*, New York 1954, s. 184.

33 *Speech at Rakosci Hall, Bridgeport, Conn., Dec. 12 1943*, EBP, Series III, 304, Reel 10; *Teheran: History's Greatest Turning Point*, ibidem, Series VI, 134, Reel 13; *Teheran and America. Perspectives and Tasks*, New York 1944.

34 E. Browder, *Was the Comintern Really Dissolved?*, EBP, Series III, 129, Reel 7; E. Browder, *Non-Partisan Youth Organization Replaces Young Communist League*, October 12, 1943, ibidem, 89.

Przemówienie w Bridgeport było sensacją, gdyż do tej pory żaden z liderów partii nie poszedł aż tak daleko w pozytywnej ocenie państwa kapitalistycznego. Browder uważał, że po pokonaniu wroga zewnętrznego nadejdzie czas na pokonanie wzajemnej wrogości i uprzedzeń i po raz kolejny (ale pierwszy z taką mocą) podkreślił przełomowe dla niego spotkanie teherańskie. Stwierdził, że Ameryka nie jest przygotowana na socjalizm, a próba jego wprowadzenia zakończyłaby się przegraną sił postępowych. Z tego powodu uważał, że komuniści nie powinni rzucać wyzwania systemowi gospodarczemu USA. Następnie zaoferował wszelką pomoc w wygraniu wojny i zadeklarował zmianę oblicza partii na bardziej odpowiadającą nowym czasom, kwestionując nawet kluczowe dla komunistów różnice klasowe i podziały partyjne. Podkreślał, że celem CP USA w bieżącej sytuacji jest „kapitalizm z ludzką twarzą”. Zauważył równocześnie, że porozumienie, uznające ZSRR za trwały składnik ładu międzynarodowego, jest początkiem podziału świata na strefy wpływów³⁵.

Na identycznych przesłankach lider CP USA oparł przemówienie do plenum komitetu krajowego partii w Nowym Jorku 20-22 stycznia 1944 r. Przedstawiając analizę sytuacji w odniesieniu do konsekwencji politycznych Teheranu i argumentując w podobny jak wyżej sposób, uważał, że koalicja z czasów wojny przetrwa próbę czasu i utrzyma się także w okresie powojennym. Konferencję Wielkiej Trójki uznał także za czynnik stabilizujący sytuację w Stanach Zjednoczonych, ponieważ dostrzegał analogię pomiędzy współpracą USA i ZSRR a partią komunistyczną i demokratami oraz republikanami. Tak jak współpraca obu mocarstw miała doprowadzić do ułożenia nowych stosunków międzynarodowych, tak kooperacja pomiędzy komunistami a niekomunistami w USA miała doprowadzić do innego układu sił w Ameryce. Ponieważ kraj wchodził w nowy etap swej historii, wszystkie poczynania powinny być podporządkowane „naczelnemu celowi, realizacji obietnicy Teheranu, utrzymaniu porządku światowego, który da nam kilka pokoleń pokoju”³⁶. Browder był zdania, że realizacja obietnic teherańskich musi być wypełniona także w Stanach Zjednoczonych, a najlepszą ku temu drogą jest przekształcenie partii w drobną, lecz liczącą się część wspólnego frontu na rzecz wygrania wojny. Odrzucał jednocześnie możliwość wybuchu konfliktu klasowego po jej zakończeniu. „Komuniści nie będą działać jako partia, ze swoimi odrębnymi kandydatami”, a partia „powinna dostosować swą nazwę tak, by lepiej odpowiadała amerykańskiej tradycji politycznej i swej roli”. Browder zaproponował więc przekształcenie CP USA w „Amerykańskie Komunistyczne Stowarzyszenie Polityczne” („American Communist Political Association”), by lepiej odpowiedzieć nowym wyzwaniom. Następnie zgłosił wniosek, aby komitet krajowy partii poparł jego propozycję na zjeździe CP USA, przewidywanym na maj 1944 r.³⁷

³⁵ „I can accept and support and believe in the declaration at Teheran make it the starting point of all my thinking about the problems of our country and the world (...) This perspective will require the readjustment of our whole political and social life. We are beginning this readjustment now. Every class, every group every individual, every political party will have to readjust itself to the this great issue. Old formulas and old prejudices are going to be of no use whatsoever to us as guides to find our new way in this new world. We are going to have to be prepared to break with anyone who refuses to support and fight for the realization of the Teheran Agreement. We must be prepared to give the hand of cooperation and fellowship to everyone who fights for the realization of this coalition. If J. P. Morgan supports this coalition and goes down the line for it I as a Communist am prepared to clasp this hand and join with him to realize it. Class divisions and political grouping have no significance any more”, *Speech at Rakosci Hall*, s. 1-4, 5-9, EBP, Series III, 304, Reel 10.

³⁶ E. Browder, *Teheran and America...*, s. 40.

³⁷ Ibidem, s. 28, 41-42.

Znaczenie tych przemówień, stanowiących swoistą „doktrynę Teheranu” Browder podsumował w 1964 r. Komuniści, jako stowarzyszenie, odrzucali walkę o władzę, wywołaną domniemanym konfliktem międzynarodowym lub wewnętrznym, kwestionując w ten sposób leninowską metodę jej przejęcia. Negowali dyktaturę proletariatu i organizację partii opartą na ścisłej centralizacji oraz tezę, że postęp i socjalizm może nadejść tylko poprzez partię komunistyczną. Chcieli brać udział w życiu politycznym nie jako partia w rozumieniu sowieckim, ale jako lobby, co bliższe było tradycji amerykańskiej. Rozumiejąc, że tylko prezydentura Roosevelta może pomóc w realizacji tych zamiarów, naciskano na demokratów, aby po raz czwarty kandydował on z jej ramienia do najwyższego urzędu w państwie³⁸.

Odpowiedź na propozycję Browdera była oczywiście pozytywna (zdyscyplinowana partia nie mogła ujawnić publicznie istniejącej opozycji) i od 22 maja 1944 r. partia występowała pod nazwą Komunistyczne Stowarzyszenie Polityczne (Communist Political Association, CPA), a Browder został jego przewodniczącym (prezydentem).

Browder nie doceniał jednak zagrożenia płynącego ze strony Williama Fostera, formalnie przewodniczącego CP USA i Sama Darcy'ego, okręgowca z Filadelfii. W 1964 r. przyznał, że pobyt w więzieniu znacznie osłabił jego pozycję na korzyść tego pierwszego³⁹. Obaj działacze uważali, że polityka sekretarza generalnego jest błędna i prowadzi do „rozpuszczenia” istoty partii komunistycznej, przez co straci ona swój charakter. Przedstawione powyżej opinie i zamysły Browdera nie tylko stały w jaskrawej sprzeczności z wyrażoną w *Towards Soviet America* wizji Stanów Zjednoczonych jako republiki rad, lecz również drastycznie deprecjowały pozycję i poglądy Fostera.

Jego „List” do styczniowego plenum partii, czytelne *votum separatum* od jego decyzji, podkreślał ideologiczną słabość poglądów Browdera. Wytykał podstawowe „błędy” sekretarza CP USA: założenie o „zaniku imperializmu” i zaniechaniu walki klasowej, niedostrzeżenie pogłębiających się sprzeczności kapitalizmu spowodowanych wojną oraz niemożność połączenia interesów kapitału i klasy robotniczej, gdyż współpraca taka musiałaby skończyć się dominacją kapitału. Wielka Brytania i USA zawarły umowę teherańską pod przymusem i jakaś forma współpracy powojennej przetrwa, ale nie w kształcie zbliżonym do propozycji teherańskich. Kapitał amerykański nie będzie skłonny przyznać przywilejów klasie robotniczej dobrowolnie, lecz tylko pod przymusem, gdyż w znacznie mniejszym stopniu, niż w krajach europejskich, gdzie komuniści otrzymują teki ministerialne, został on osłabiony przez wojnę. Choć pewne elementy liberalizmu będą widoczne w powojennych programach administracji Roosevelta, jej istota będzie nadal imperialistyczna. Kapitał będzie korzystał z powojennego rozkwitu gospodarki i poszukiwał zagranicznych rynków, ale w kraju konieczny jest daleko idący interwencjonizm państwowy, który zapobiegnie kryzysowi. Foster uważał, że konferencja teherańska nie oznacza zakończenia walki klasowej w USA, a linia Browdera akceptuje wolną przedsiębiorczość, negując nacjonalizację banków, kolei i innych gałęzi przemysłu. Przyjęcie socjalizmu przez różne kraje stanie się koniecznością, ponieważ zachęci do tego przykład zwycięstwa ZSRR w wojnie, oznaczającego jednocześnie sukces ustroju tego kraju oraz ogólne osłabienie kapitalizmu w wyniku niedawno zakończonego konfliktu⁴⁰.

38 *The Reminiscences...*, s. 415, 417, 420-421.

39 *Ibidem*, s. 400. Również Gil Green spodziewał się oporu Fostera, dlatego próbowano neutralizować jego wpływy, otaczając go zwolennikami Browdera; *ibidem*, s. 345-347.

40 *Foster's Letter to the National Committee Submitted January 20, 1944*, „Political Affairs”, XXIV, 1945, No. 7, s. 640-645, 648-651, 653-654.

Choć list Fostera nie został przyjęty przez plenum styczniowe, dołączono go do dokumentacji spotkania. Browder, obawiając się scementowania opozycji, zwołał tajne spotkanie biura politycznego w rozszerzonym o działaczy związkowych składzie — w sumie około 100 osób — na 8 lutego 1944 r. Przeciw Darcy'emu i Fosterowi wystąpili wszyscy ważniejsi członkowie biura, oskarżając ich o frakcyjność. Darcy'ego pozbawiono kierownictwa okręgu i ostatecznie wydalono z partii w kwietniu. Pewny zwycięstwa i poparcia Georgi Dymitrowa Browder drogą radiową wysłał do Moskwy zapis plenum styczniowego i lutowego zebrania razem z zastrzeżeniami Fostera. Na skutek nacisków wpływowego jeszcze Dymitrowa Foster taktycznie wycofał swe obiekcje, ale ostatni przewodniczący Kominternu pismem do Mołotowa z 8 marca zalecał daleko posuniętą ostrożność wobec polityki lidera partii, obawiając się rezygnacji komunistów amerykańskich z walki klasowej i sugerował udzielenie mu nagany⁴¹.

W maju Komunistyczna Partia Stanów Zjednoczonych przekształciła się w Komunistyczne Stowarzyszenie Polityczne, a miarą porażki i upokorzenia Fostera wydawało się przewodniczenie zebraniu, na którym Sama Darcy'ego wyrzucono z partii. Jednak przesłana do Moskwy „dokumentacja” konfliktu w partii zaowocowała tzw. listem Duclosa, będącym oficjalnym potępieniem Earla Browdera. Opublikowany został przez teoretyczny miesięcznik francuskich komunistów „Cahiers du Communisme” w numerze z kwietnia 1945 r. Członkowie CPA mogli się z nim zapoznać z oficjalnego tłumaczenia zamieszczonego w „Daily Worker” z 24 maja i w lipcowym wydaniu „Political Affairs”. W tym samym numerze zamieszczono także uchwałę plenum Komitetu Krajowego obradującego 18-20 czerwca 1945 r., poświęconą „obecnej sytuacji i zadaniom na przyszłość”. Zarzuty Jacquesa Duclosa, w owym czasie czołowej obok Maurice'a Thoreza postaci Francuskiej Partii Komunistycznej, sprowadzały się do wytknięcia Browderowi „rewizjonizmu”, na który składała się niewłaściwa ocena przyszłości kapitalizmu, który miał się pograżać w kryzysie, a nie rozwijać się, odejście od zasad marksizmu, dopuszczenie sfer finansowych do sojuszu wojennego i błędna ocena ich roli, która nie może mieć postępowego charakteru. Duclos powtarzał w ten sposób trzon zarzutów, które pod adresem Browdera zgłosił Foster na plenum w styczniu 1944 r. Ponieważ Francuz ukrywał się wtedy na przedmieściach Paryża i nie miał dostępu do prasy amerykańskiej, argumenty te nie mogły być mu znane i ich źródłem może być tylko inspiracja moskiewska. Najnowsze ustalenia dowiodły, że tekst nie tylko powstał w Moskwie, ale został tam również opublikowany po rosyjsku, przetłumaczony na francuski i — jak stwierdził potem Browder — „przedłożony Duclosowi do podpisu”. W ocenie czerwcowego plenum błędy lidera CP USA i CPA polegały na: 1. niewłaściwej ocenie marksistowsko-leninowskiej teorii roli monopolu w okresie powojennym, która wiodła do stwierdzenia, że wyzwolenie narodów skolonizowanych możliwe jest na drodze negocjacji i porozumienia pomiędzy mocarstwami; 2. minimalizowaniu roli klasy robotniczej; 3. dążeniach prowadzących do utraty przez nią awangardowej roli w ruchu robotniczym; 4. doprowadzeniu do spadku znaczenia partii w przemysłowych związkach zawodowych; 5. nadmiernym wpływem burżuazji na prowadzoną politykę i 6. osłabieniu działalności antyfaszystowskiej. Czołowi przywódcy partii: Morris Childs, Roy Hudson, Elizabeth Gurley Flynn, Doxey A. Wilkerson, Samuel Donchin, Carl Winter i V. J. Jerome zgodnie wystąpili przeciwko swemu dotychczasowemu kierownictwu. Biuro Polityczne wystosowało także podziękowanie do Duclosa za jego czujność i wskazanie błędów. Jego stronnik w 1943 i 1944 r. Gil Green złożył szczerą samokrytykę, a na nadzwyczajnym posiedzeniu Komitetu

⁴¹ *The Reminiscences...*, s. 428-430; H. Klehr, J. E. Haynes, K. M. Anderson, *The Soviet World of American Communism*, New Haven and London 1998, s. 106.

26-28 lipca 1945 r. Stowarzyszenie stało się ponownie Komunistyczną Partią Stanów Zjednoczonych Ameryki z Williamem Fosterem jako sekretarzem krajowym, a Browdera pozbawiono funkcji prezydenta CPA. Stanowisko po nim objął Eugene Dennis, jego dawny sojusznik⁴².

Znaczenie obalenia Earla Browdera było czytelne już w momencie powrotu do „tradycyjnej” partii komunistycznej. Moskwa obawiała się utraty naturalnego sojusznika i narzędzia, jakim była zdyscyplinowana organizacja, a jej słabość liczebna była argumentem przemawiającym za zastąpieniem jednego przywódcy drugim — posunięcie to nie groziło bowiem rozłamem. Była ona ponadto strategicznie ważna ze względu na położenie w samym sercu kapitalizmu. Zakończenie wojny było również momentem, w którym europejskie partie komunistyczne powróciły do „wojującego marksizmu”, nawołując do radykalnego rozwiązania problemów gospodarczych i społecznych. Linia Foster’a lepiej odpowiadała rewolucyjnym poglądom ponownie wyrażanym w pismach komunistów włoskich, francuskich, a nawet szwajcarskich. Powojenne dyscyplinowanie partii służyło budowaniu wpływów ZSRR za granicą w celu ich ewentualnego wykorzystania w przyszłości. Analiza Raymonda E. Murphy’ego z Departamentu Stanu, zwracająca uwagę na międzynarodowe tło „afery Browdera”, dostępna już w czerwcu 1945 r., została jednak zlekceważona⁴³.

Upokorzony Browder próbował ratować swą pozycję jeszcze w maju, przyznając się częściowo do błędu, jakim było rozwiązanie partii, podtrzymując jednak swe poglądy w sprawach międzynarodowych. Dano mu jednak do zrozumienia, że jego kariera skończyła się. Po zjeździe lipcowym próbował odwołać się bezpośrednio do członków partii, tłumacząc w liście wydrukowanym przez „Daily Worker” 24 lipca 1945 r., jakie były jego intencje. Podtrzymując swą wiarę we wciąż możliwy sojusz i przyjaźń amerykańsko-radziecką, starał się zrozumieć argumentację Duclosa. Twierdził, że „rewizjonizm” narodził się w rzeczywistości we Francji, gdzie komuniści — obejmując teki ministerialne — odbudowują kapitalizm. Ujawnił także publicznie istnienie opozycji Foster’a i dzielące ich różnice, wynikające z jego anarchosyndykalizmu⁴⁴. Była to ostatnia możliwość zaprezentowania jego poglądów na łamach oficjalnego dziennika partyjnego.

Przez pół roku Browder milczał, lecz 5 stycznia 1946 r. ukazał się pierwszy numer wydawanego przezeń na powielaczu pisma „Distributors Guide”. Nie mając innej możliwości wyrażania swego zdania, za jego pośrednictwem starał się przede wszystkim przypominać

⁴² J. Duclos, *On the Dissolution of the Communist Party of the USA*, „Political Affairs” XXIV, No. 7, July 1945, s. 656-672. Przemówienia Greena, Childsa, Flynn, Wilkersona, Donchina, Wintera i Jerome’a, w: ibidem, s. 591-633; *The Communist Party Versus Earl Russel Browder and Browderism*, s. 43-47, w: *The Communist Party, USA, and Radical Organizations, 1953-1960*, Reel 7, Telegram to Jacques Duclos [no date], EBP, Reel 1, Series I, 20. *The Reminiscences...*, s. 436-444. Patrz także L. Budenz, *This Is My Story*, New York-London 1947, s. 277-313; P. Jaffe, *The Rise and Fall...*, s. 69-85; M. Isserman, *Which Side Were You On? The American Communist Party during the Second World War*, Middletown, Connecticut, 1982, s. 214-244; J. Starobin, *American Communism in Crisis, 1943-1957*, Cambridge, Massachusetts 1972, s. 51-121; I. Howe, *Socialism and America*, San Diego-New York-London 1985, s. 87-105; H. Klehr, J. E. Haynes, K. Anderson, *The Soviet World...*, s. 91-107; J. G. Ryan, *Earl Browder...*, s. 217-260; E. P. Johanningmeier, *Forging American Communism...*, s. 293-313.

⁴³ R. E. Murphy, Possible Resurrection of Communist International, Resumption of Extreme Leftist Activities, Possible Effect on United States, [Washington], July 2, 1945, *Foreign Relations of the United States. The Conference of Berlin (Potsdam Conference), 1945*, Vol. 1 [suplement], Washington 1960, s. 268, 270-273, 277, 278-280.

⁴⁴ E. Browder, *First Speech on the Duclos Article*, May 22, 1945, EBP, Reel 9, Series III, 253, s. 1-6, 17, 22; J. E. Ryan, *Earl Browder...*, s. 260.

szeregowym członkom partii o swym istnieniu i działalności. Inicjatywa ta została odczytana jako pogwałcenie dyscypliny partyjnej, ale zarzuty, które sformułował William Foster 30 stycznia 1946 r. mówiły o bierności i nieuczestniczeniu w pracach macierzystej komórki partyjnej w Yonkers (dzielnica Nowego Yorku), popieraniu keynesizmu i „antypartyjnym” rzekomo zachowaniu w czasie zeznań przed Komisją do Badania Działalności Antyamerykańskiej (HUAC) jesienią 1945 r. Browder protestował, kierując listy do Johna Williamsona, odpowiedzialnego za sprawy organizacyjne (28 I i 4 II 1946 r.) i do Yonkers Club, do którego należał (30 stycznia 1946 r.). Oba pisma stały się formalnym pretekstem do wydalenia go 5 lutego z CP USA, a do listy zarzutów doszły nowe o frakcyjność, współdziałanie z wielkim biznesem oraz o „przejście z obstrukcyjnej bierności do łamania dyscypliny”. 12 lutego zebranie Yonkers Club głosowało za wyrzuceniem go z klubu (17 głosów „za”, 3 „wstrzymujące się” i 1 „przeciw”) i całkowicie poparło decyzję centralnych władz partii⁴⁵.

Ostatnią deskę ratunku Browder widział w Moskwie, gdzie miał nadzieję znaleźć zrozumienie Dymitrowa i być może Stalina, o czym poinformował czytelników „Distributors Guide” i członków partii *Listem otwartym*. Wyjazd Browdera zaniepokoił poważnie wywiad sowiecki, który polecił swym agentom w Europie meldowanie o jego poczynaniach⁴⁶. 27 kwietnia wyjechał na własny koszt do Moskwy, gdzie przyjęto go chłodno. Nie spotkał się ani z Dymitrowem, który był już w Bułgarii, ani ze Stalinem, lecz jedynie z Solomonem Łozowskim, zastępcą ministra spraw zagranicznych, kierującym Radzieckim Biurem Informacyjnym, któremu przedstawił swoje opinie i komentarze (także w formie pisemnej) na temat sytuacji w partii amerykańskiej. Najwyższym przedstawicielem rządu radzieckiego, który poświęcił mu czas był Władysław Mołotow, z którym 20 maja odbył nocną rozmowę trwającą trzy godziny. Była ona właściwie monologiem, z rzadka przerywanym pytaniami ministra i nie przyniosła żadnej zmiany w położeniu Browdera⁴⁷. Na otarcie łez otrzymał posadę przedstawiciela radzieckiej firmy sprzedającej rosyjskie książki w USA. Księgarnia, do której Browder dokładał z własnych oszczędności, zbankrutowała w 1949 r. Kiedy w 1948 r. partia nie odpowiedziała na podanie o ponowne przyjęcie⁴⁸, kariera partyjna Earla Russela Browdera bezpowrotnie dobiegła końca.

45 *Investigation of Un American Propaganda Activities in the United States (Communist Party)*. Hearings before Committee on Un-American Activities United States House of Representatives, 79th Congress, 1st Session, September 26,27, October 17-19,1945, Washington 1945, s. 26-27; *Browder do Yonkers Club, January 31, 1946*, EBP, Series II, 74, Reel 4; *Browder do Williamsona, January 28*, ibidem, Series II, 83, Reel 2; *Browder do Williamsona, February 2, 1946*, ibidem, Series II, 74, Reel 4; Statement of the National Board on Browder, bd [5 lutego 1946], ibidem, Yonkers Club Decision, February 12, 1946, ibidem, Report of the Meeting of the Yonkers Club of the C. P., February 12, 1946, ibidem.

46 *Open Letter, Earl Browder do Communist Party, USA*, bd [luty 1946], EBP, Series I, 17, Reel 1, *Browder Mentioned as Being En Route for Moscow via Stockholm (1946)*, 30 April 1946, USSR, Ref. No: 3/NBF/T735 (issued 10/1/1956), Issued 6/2/1956, Copy No: 202, http://www.nsa.gov:8080/docs/venona/docs/Apr46/30_Apr_46_R5_m1_p1.gif (dokument odszyfrowany w ramach programu VENONA Project przez Agencję Bezpieczeństwa Sił Zbrojnych USA. Szerzej o programie Peter Wright, *Łowca szpiegów*, Warszawa 1991, s. 164-167 i VENONA Project homepage, <http://www.nsa.gov:8080/docs/venona/venona.html>).

47 *The Reminiscences...*, s. 458-459, 465, 511, 516. Browder wspominał, że Mołotow odpowiedział tylko na jedno jego pytanie — czy będzie nowy Komintern? — zgodnie z prawdą, czyli negatywnie. Patrz także D. A. Shannon, *The Decline of American Communism. A History of the Communist Party of the United States since 1945*, Chatham, New Jersey 1959, s. 7-15; P. Jaffe, *The Rise and Fall...*, s. 140-144.

48 *The Convention Unanimously Rejects Browder's Appeal*, „Political Affairs”, XXVII, No. 9, 1948, s. 935-936.

Jego nazwisko trafiło jeszcze kilkakrotnie na pierwsze strony gazet. Służba Imigracji i Naturalizacji Stanów Zjednoczonych (INS) wróciła do zarzutów wobec jego żony na przełomie 1949 i 1950 r., przesłuchiwała go także Komisja Spraw Zagranicznych Senatu, kierowana przez Millarda E. Tydingsa. W 1951 r. wytoczono mu sprawę za obrazę Kongresu. Browdera wyraźnie próbowano wykorzystać w ostrej walce politycznej przed wyborami kongresowymi 1952 r., licząc na publiczną krytykę CP USA. Mimo różnych nacisków, a nawet prób deportacji żony do ZSRR oraz brutalnych ataków ze strony dawnych kolegów, zachował lojalność wobec partii, która się go wyrzekła. W 1953 r. potępił komunizm, ale nie Stalina. Poza współpracą z Theodorem Draperem nad historią amerykańskiego komunizmu i kilkoma wykładami dla Rutgers University w połowie lat pięćdziesiątych nie podejmował aktywniejszej działalności. Pod koniec życia sympatyzował z Tito i interesował się jugosłowiańskim modelem socjalizmu. Zmarł w izolacji i zapomnieniu 27 czerwca 1973 r.

Paradoksem jest, że Komunistyczna Partia Stanów Zjednoczonych pozbyła się człowieka, któremu pośrednio zawdzięczała okres największego rozwoju i wpływów w swej historii. Nikt poza nim nie podjął aż tak poważnej próby przewartościowania stosunku komunistów do kapitalizmu i dostosowania obu ideologii do siebie. Ze swymi ideami Browder lokował się w reformatorskiej i postępowej tradycji obecnej w Ameryce od dziesięcioleci. Jest to tym bardziej zdumiewające, że nie posiadając żadnego formalnego wykształcenia, kierował się na ogół trafnym wyczuciem (jednak osoby przewyższające go intelektem irytowały go — np. William Weinstone, odsunięty w 1930-1932 r.). Jedyny miał możliwość uczynienia z partii wpływowej i opiniotwórczej grupy nacisku, której siłą nie byłaby liczba członków, ale sympatyków i ich polityczne wybory. Browder nie był jednak w stanie zrozumieć, że jego dobra passa zależała od klimatu na Kremlu i dopóki jego poglądy choć częściowo zbieżne były z interesami ZSRR, tolerowano je. Zbyt mocno wierzył w wymaginowaną rolę ważnego i twórczego działacza międzynarodowego ruchu robotniczego⁴⁹, nie dostrzegał zupełnie zmian zachodzących wokół niego i choć niektóre wnioski wyciągnięte z szeroko pojętego „Teheranu” wydają się słuszne, nie był w stanie dostrzec, że porozumienie to zawarto nieco z konieczności. Cała jego filozofia opierała się na ideale rozwiązania Kominternu i ulaskawieniu osobistą decyzją Roosevelta, którą rozumiał jako akceptację dla swych poglądów. Miał swoje „pięć minut” w momentach przesilen, w chwilach międzynarodowych rozgrywek i będąc raz ich bohaterem, a raz ofiarą, sądził, że stanowi ich ważny składnik, na skutek czego uważał, że może je kształtować. Nie potrafił zmienić swego myślenia o Stalinie, którego, mimo doświadczonej bezwzględności, nadal oceniał jako wybitnego męża stanu, łącząc z nim ogromne nadzieje w sprawach polityki międzynarodowej.

Earl Russel Browder był kadrowym działaczem komunistycznym. Ideologii komunistycznej pozostał wierny całe życie. Nie był w stanie z niej zrezygnować i stał się ofiarą własnej wierności.

⁴⁹ „Czułem, że mam specjalną rolę” („I felt I had a special role”) — powiedział Starobinowi w 1964 r., *The Reminiscences...*, s. 462.

„The Path of the Renegade". The Career and Views of Earl Browder, Secretary General of the Communist Party of the United States

The intention of the presented text is bring the Polish reader closer to the figure of Earl Russel Browder, one of the most important members of the Communist Party of the United States.

Born in 1891, and associated with the left wing from his youth, Browder joined the Communist Party in 1921. Not entrusted with significant functions until 1926, he was regarded as a supporter of William Z. Foster, another communist leader. His role increased after 1926, during a stay in China as a representative of the Red International of Trade Unions.

The breakthrough in Browder's career came in 1930, when he was elected Secretary General of the CP U. S. A.

American historians are familiar with Browder chiefly due to so-called Browderism, i. e. a *sui generis* „rightist-nationalist deviation" (in a later period, he compared himself to Władysław Gomułka), an attempt at adapting communism to American social, economic and political conditions. The crowing of this process, which was initiated in the 1930s, was the dissolution of the CP USA and its replacement by the Communist Political Association, which existed in 1944-1945. Browder paid a high price for this move — in 1945 he was dismissed from his post and at the beginning of 1946 ousted from the Party.

The article outlines the evolution of the views held by Browder in 1933-1946, and focuses on their determinants: the Great Depression, the New Deal, the relations between the head of the Party and the Roosevelt Administration, the dissolution of the Communist International, and the Teheran Conference. The background is composed of the history of the CP USA (naturally, discussed in an abbreviated manner), international events and determinants of the discussed process, and inner-party strife.

The text is based on autobiographical material concerning Earl Browder, unknown in Poland and originating from *The Earl Browder Papers* (1976) and *The Reminiscences of Earl Russell Browder*, written as part of a Columbia University Oral History Project (1975), his published speeches, other publications and pertinent literature.